

Tres ressenyes al voltant de la situació lingüística al Rosselló i la Catalunya Nord

Autor: Perales Chorques, Anna (Llicenciada en Filologia Catalana).

Público: Professorat de llengua i literatura catalana. **Materia:** Llengua i literatura catalana. **Idioma:** Catalán.

Título: Tres ressenyes al voltant de la situació lingüística al Rosselló i la Catalunya Nord.

Resumen

Ressenyes d'un llibre i de dos articles. Al llibre "La llengua del Rosselló, qüestió d'Estat. La integració lingüística del Rosselló a França (1659-1789)" de Narcís Iglésias, l'autor fa un resum, d'una banda, del marc històric que envoltà el Rosselló des del 1659 fins al 1789 i, d'altra banda, del procés d'integració del Rosselló per la llengua. Els articles ressenyats són "Dues traduccions rosselloneses setcentistes de la Zaïra de Voltaire" de Jordi Carbonell i "Catalunya Nord: el marc jurídic del procés de substitució lingüística" de Miquel Mayol.

Palabras clave: Llengua i literatura catalana.

Title: Three reviews about the linguistic situation in Roussillon and Northern Catalonia.

Abstract

Ressenyes of a book and two articles. In the book "The language of the Rosselló, a question of state, the linguistic integration of Rosselló in France (1659-1789)" by Narcís Iglésias, the autor summarizes both the historical framework that the Rosselló enveloped from 1659 to 1789 as of the process of integration of Rosselló by the language. The articles appealed are "Two Rosellonian translations of the seven hundred of the Zaïra by Voltaire" by Jordi Carbonell and "Catalunya Nord: the juridical mark of the process of linguistic substitution" by Miquel Mayol.

Keywords: Catalan language and literature.

Recibido 2017-10-14; Aceptado 2017-10-23; Publicado 2017-11-25; Código PD: 089050

IGLÉSIAS, N., *La llengua del Rosselló, qüestió d'Estat. La integració lingüística del Rosselló a França (1659-1789)*, Vic-Girona, Eumo Editorial, 1998.

Narcís Iglésias ja ens deixa clar a la presentació quin és l'objectiu d'aquest llibre: "aplegar un recull de documents diversos que permetin estudiar i valorar el paper de la llengua al Rosselló des que aquest territori va quedar incorporat a França fins a la Revolució Francesa". L'exposició d'aquest recull comprén les parts central i final del llibre, mentre que a la part inicial es presenta una introducció, dividida en dues parts, on l'autor fa un resum, d'una banda, del marc històric que envoltà el Rosselló des del 1659 fins al 1789, i, d'altra banda, del procés d'integració del Rosselló per la llengua.

A la primera part d'aquesta introducció, és a dir, a la que tracta el marc històric, Iglésias fa referència en primer lloc al Tractat dels Pirineus (1659), a través del qual el Rosselló quedà en mans del rei de França, i amb el qual es tractava de fer correspondre els límits polítics entre França i Espanya amb la *frontera natural*.

Aquesta annexió suposà canvis en l'organització política i eclesiàstica del Rosselló, de manera que, es dissolgueren les tradicionals institucions polítiques catalanes, contradient així els juraments fets per Lluís XIII i Lluís XIV, i en substitució seua es creà el Consell Sobirà del Rosselló, que fou la màxima autoritat política del país, és a dir, el Tribunal Suprem d'Apel·lació. El rei també estigué representat al país per un intendent general, un governador militar i un lloctinent general, tots tres càrrecs ocupats per francesos. També va haver-hi canvis substancials a l'Església: el 1678 la diòcesi d'Elna passà a dependre de Narbona, i la de Cerdanya, del bisbat d'Urgell; a partir de 1672 a la seu de Perpinyà el bisbe sempre fou francès, i el 1688 es deixà definitivament sota la direcció dels jesuïtes.

Iglésias també fa referència a la particularitat del Rosselló en el conjunt de la monarquia i assenyala fets que ajuden a explicar aquesta condició: des del punt de vista lingüístic, el fet que la monarquia de l'Antic Règim es caracteritzà a les regions occitanes pel seu "liberalisme lingüístic", mentre que al Rosselló sí que es planteja la qüestió de l'ensenyament; i el

fet que el Rosselló fos considerat durant molts anys territori estranger dins de França, és a dir, territori sospitós per haver format part de la monarquia espanyola i que en qualsevol moment podia entrar en negociacions d'intercanvi de territoris.

La segona part de la introducció se centra en el procés d'integració del Rosselló per la llengua. Comença assenyalant el fet que, en dates prou primerenques després de l'annexió, hi hagués gent del país vinculada a l'àmbit de l'Administració o la Justícia que fos capaç de redactar documents en francès, i Iglésias exposa dos motius que expliquen aquest fet: d'una banda, per una qüestió pràctica, és a dir, per fer-se entendre, cal tenir en compte que havien d'adaptar-se a la nova situació política; i, d'altra, per una pressió externa de la monarquia francesa de prohibir el català ens els documents oficials i administratius.

L'acció legislativa a favor del francès s'encetà amb un edicte reial de 1700, el qual establí que des d'eixe moment tots els actes públics que es donaren al Rosselló *seran posats i consignats per escrit en llengua francesa sota pena de nul·litat*. Posteriors ordres reials establiren que el francès havia de passar a ser la llengua oficial i de l'Administració, amb la qual cosa a mitjan segle XVIII el català desaparegué d'aquests àmbits on s'imposà el francès com a llengua escrita. Tot i això, el català es mantingué com a llengua escrita en l'àmbit privat (dietaris, llibres de notes i resums) de manera que, fins a la Revolució, el català i el francès convisqueren com a llengües escrites, cosa que converteix el Rosselló en un cas particular respecte als territoris occidentals. Definitivament, a final del segle XVIII el francès començà a convertir-se en la llengua escrita d'alguns rossellonesos per a l'àmbit privat. Paral·lelament a aquest fet, durant la Revolució, també trobem dades que apunten que bona part dels ciutadans no entenien el francès.

El 14 de gener de 1790 s'encetà una política de traduccions dels decrets i les lleis, ja que l'Assemblea Nacional decretà que: "el poder executiu s'encarregarà de fer traduir els decrets de l'Assemblea en els diferents idiomes i de fer-los arribar així traduïts a les diferents províncies del reialme". Foren els religiosos i les autoritats polítiques del país els encarregats d'explicar en català les lleis revolucionàries.

Aquest decret de 1790 responia a la necessitat que les lleis i decrets de l'Assemblea Nacional foren entesos per la població no francòfona, i no a una política lingüística que acceptés la diversitat lingüística; ja que seguidament, el 1794, s'elaborà un discurs sobre la necessitat de convertir el francès en la llengua nacional de França i fer desaparèixer els "idiomes provincials" i els patuescos perquè eren vistos com uns possibles aliats en contra de França. La Convenció republicana intentà portar a terme aquesta conversió mitjançant l'aprovació de les lleis sobre l'ensenyament, de manera que durant la República l'escola adquirí gran importància com a peça fonamental de la propagació del francès.

Tal i com explica Iglésias, fou durant la Revolució quan l'Estat es planteja la unificació lingüística. Tot i que anteriorment ja trobem mostres de la voluntat reial d'integrar el Rosselló per la llengua: l'ordenança de 1672 de l'intendent Carlier on s'expressà la necessitat de tendir cap a la *conformitat del llenguatge*, o el ja esmentat edicte de 1700 que considera contrari i repugnant a l'autoritat reial i a l'honor de la nació francesa l'ús del català en documents públics.

Iglésias també assenyalava que no hi ha mostres inequívokes de reacció a la política reial sobre la llengua, i els pocs exemples que hi ha de defensa del particularisme rossellonès, no fan referència a la llengua per defensar el català com a llengua del país enfront del francès, sinó que recorren a l'argument de la llengua autòctona per tal de justificar la necessitat de conservar l'estructura política particular del Rosselló.

La resta del llibre la constitueix la recopilació del text fet per l'autor, on podem trobar: nomenaments, edictes, objeccions, decrets, articles, declaracions, ordres, cartes, queixes, permisos, aprovacions i ordenances.

Aquesta recopilació està dividida en tres blocs: els textos que fan referència a la llengua en l'àmbit de l'Administració, els referents a l'Ensenyament i els referents a l'Església. Cada bloc s'enceta amb una breu introducció on l'autor, text per text, assenyalava quina és la seua rellevància en relació amb la situació de la llengua, en fa un breu resum i cita les anteriors transcripcions fetes d'aquest text i quina és la font d'on ha extret la reproducció que trobem al llibre. I, tot seguit, reproduïx els textos corresponents a eixa part, incloent-hi una traducció catalana.

Com a conclusió assenyalarem que amb aquest treball Narcís Iglésias dóna lloc a una interessant proposta de lectura per als interessats en el tema, ja que la recopilació de textos que posa a l'abast del lector ajuda a entendre d'una manera més directa (ja que ofereix informació de primera mà) el paper de la llengua al Rosselló entre els anys 1659 i 1789.

Però, també cal remarcar que Iglésias al llarg de l'estudi ofereix la informació de manera repetitiva; això, fins a cert punt, pot ajudar el lector, però considerem que en ocasions s'excedeix ja que fa massa referències a una mateixa qüestió concreta, i això, més que ajudar, el que fa és crear un cert desassossec en el lector.

CARBONELL, J., “Dues traduccions rosselloneses setcentistes de la *Zaïra* de Voltaire”. Dins *Estudis Romànics*, vol. XI, Barcelona, Institut d’Estudis Catalans, 1967. Pàgs. 161-170.

Jordi Carbonell enceta aquest estudi fent referència als antecedents bibliogràfics on es fa referència a traduccions rosselloneses setcentistes de Voltaire i assenyala, d’una banda, la tesi doctoral de Josep Sebastià Pons i, d’altra, la *Guia* de la Biblioteca de Catalunya, en ambdós casos troba imperfeccions que al llarg de l’article corregeix.

A continuació se centra en el manuscrit 1162 de la Biblioteca de Catalunya i en fa una descripció detallada: consta de vint-i-set fulls, dels quals els vint-i-un primers contenen el text sencer de la traducció rossellonesa de la *Zaïra* de Voltaire copiats per una sola mà, amb anotacions als marges; i els sis darrers fulls, escrits per una altra mà, contenen un fragment del segon acte de la *Zaïra* en tres versions diferents: una traducció en llatí i les altres dues en català. Després d’aquesta detinguda anàlisi del manuscrit Carbonell arriba a la conclusió que Guillem Agell Barrière no fou el traductor, tal i com afirma l’autor de la *Guia*, sinó el copista del primer text (els vint-i-un primers fulls del manuscrit 1162).

Carbonell enumera les traduccions rosselloneses setcentistes de Voltaire conegudes fins al moment: les dues de la *Zaïra* esmentades al manuscrit 1162, una de la *Constantina* i una de la tragèdia *Trancrède*. I, tot seguit, se centra en la primera traducció rossellonesa de la *Zaïra* i assenyala que a partir del manuscrit 1162 sabem que era de l’any 1770 i que, per tant, era la primera traducció entre les obres de teatre rossellonès setcentistes obertes a la influència francesa. Del traductor, el franciscà Sebastià Sibiuda o Sabiuda, poc se’n sap, però Carbonell s’aventura a identificar-lo, tot presentant arguments a favor, amb “Sibiude, de Cornellà de la Ribera”; i pel que fa a la traducció Carbonell opina que és “literàriament molt digna”, ja que sense apartar-se de l’original té un alé personal i, a més, l’autor surt amb prou dignitat del problema d’haver de fer una llengua literària a nivell voltairià. Pel que fa a la segona traducció de la *Zaïra*, de la qual també ens dona testimoni el manuscrit 1162, fou escrita vers 1780-1782 per “l’abbé de Montferre”, a qui Carbonell també s’aventura a identificar, tot i que amb arguments coherents i descartant altres possibles candidats, amb Antoni de Banyuls de Montferre. Aquesta traducció la considera “més cenyida a l’original i de menys qualitat literària”.

A l’estudi també es fa referència al grup de Tuïr, al qual pertanyia Montferre, i que fou un moviment literari de caràcter apologètic i to conservador, el qual a fi de recollir diners per a la reconstrucció de l’església de Tuïr organitzà representacions teatrals i, fins i tot, s’escriviren obres especialment amb aquesta finalitat.

Com hem vist, aquest estudi, en el moment de la seua publicació, aportà coneixements nous, és a dir, encara no coneguts, al tema de les traduccions rosselloneses de la *Zaïra* de Voltaire; sobretot, el que féu fou corregir les dades equívokes oferides pels anteriors treballs sobre el tema, i, a partir d’ací, reiniciar l’estudi del tema aportant informació nova, recolzant-la amb arguments. També, però, cal assenyalar que en ocasions Carbonell dóna dades coherents però no del tot segures, és a dir, dades a les quals ha arribat basant-se, per exemple, en l’eliminació de possibilitats, i, per tant, dades no del tot fermes.

MAYOL, M., “Catalunya Nord: el marc jurídic del procés de substitució lingüística”. Dins *Dret lingüístic: Actes del Simposi sobre Dret lingüístic (Barcelona, setembre de 1987)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1989. Pàgs. 59-69.

Miquel Mayol inicia l’article advertint-nos que l’aportació del jurista en qualsevol procés de substitució lingüística és la de traure a la llum els actes del poder a través dels quals s’ha manifestat la postergació de la llengua pròpia, però que en el cas de la Catalunya Nord, on la llengua no es beneficia de cap garantia, ni constitucional ni legal, el paper del jurista es redueix al d’arxivar dels actes de mal govern. I això és el que ha fet l’autor en aquest article, arxivar els principals actes del procés de substitució lingüística. Els divideix en tres apartats: el primer fa referència al Secretariat d’Estat a la Guerra i a les “petites escoles”, el segon al monopoli jurídic francès i el tercer a la Revolució.

Al primer apartat fa referència, en primer lloc, al Secretariat d’Estat a la Guerra, del qual depenia directament la nova província, ja que les llibertats fiscals tradicionals foren bandejades i la resistència popular vençuda. Remarca les instruccions que donaren dos secretaris d’Estat a la Guerra, Le Tellier i Louvois, el 1672 i 1681 respectivament, per tal d’afrancesar la població: volien que s’establiren *petites escoles* de llengua francesa. Amb l’establiment d’aquestes *petites escoles*, destinades a les classes populars, es completava una autèntica política escolar. Ja que els fills de la noblesa

catalana tenien la possibilitat d'una educació francesa al "Collège des 4 Nations", fundat el 1661, i la burgesia disposava a Perpinyà d'un col·legi dirigit pels jesuïtes. El Consell Sobirà estengué el 1682 a tota la província l'obligació de crear escoles reials, i el 1683 completà aquesta obra d'ensinistrament amb la creació d'una càtedra de dret francès a l'Estudi Major de Perpinyà.

Mayol enceta el segon apartat assenyalant que fou aquest esforç escolar el que permeté estendre al Rosselló el monopoli jurídic francès, el qual ja fou proclamat el 1539 a l'ordenança de Villers-Cotterets i fou l'objecte principal de l'edict de 1700. També s'esmenten altres disposicions que afavoriren la formació d'aquest monopoli: l'ordenança de 1735 que obligà els notaris a llegir els actes a llurs autors (en francès evidentment), el 1738 s'estengué l'obligatorietat de l'ús del francès als actes d'estat civil, i el 1754 el rei confirmava aquestes exigències per al futur. El resultat fou que a mitjan segle XVIII pràcticament tots els actes jurídics eren redactats en francès.

I el tercer apartat es refereix a la Revolució, moment en què s'identificà el francès amb la "llengua de la llibertat". I es fa referència a dos convencionals, l'*abbé* Gregoire i Barere, que se centraren en aquesta pugna de la revolució amb els *patois*, el primer realitzà una enquesta que precedí la voluntat política d'unificació lingüística i el segon considerà que aquests *patois* "perllonguen la infància de la raó i la vellesa dels prejudicis".

Tot seguit Mayol assenyalà que aquesta *llengua de la llibertat* fou, d'una banda, traduïda i, d'altra, imposada. Així, com que la majoria dels nous ciutadans no parlaven la llengua de la revolució, l'Assemblea Nacional decidí realitzar traduccions, tot i que això significava mantenir els *patois* que hom volia fer desaparèixer. Però, per una altra part el desenvolupament de la revolució i l'agreujament de les contradiccions provocaren una radicalització del combat lingüístic, amb la qual cosa sorgiren decrets com el de 1794 on es decidí nomenar un mestre de llengua francesa en cada municipi on els habitants parlaren qualsevol *patois*, o un altre del mateix any on s'imposava l'ús jurídic del francès en els actes públics. Mayol assenyalà que aquesta és la norma avui dia vigent que prohibeix l'ús oficial del català i de la resta de llengües de l'Estat.

Amb aquest article Mayol no aporta informació nova al tema de la substitució lingüística al Rosselló, com ell mateix ja ha advertit, en casos com en el de la Catalunya Nord on la llengua no està emparada per la constitució "el paper del jurista es redueix al d'arxiver dels actes de malgovern".

Bibliografia

Enciclopèdies:

- DE RIQUER I PERMANYER, B., ed., *Història, Política, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. 5: *desfeta política i embranzida econòmica del segle XVIII*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 1997.

Llibres:

- IGLÉSIAS, N., *La llengua del Rosselló, qüestió d'Estat: la integració lingüística del Rosselló a França (1659-1789)*, Vic-Girona, Eumo Editorial, 1998.

Articles:

- CARBONELL, J., "Dues traduccions rosselloneses setcentistes de la *Zaïra* de Voltaire". Dins *Estudis Romànics*, núm. XI, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1967. Pàgs. 161-170.
- MAYOL, M., "Catalunya Nord: el marc jurídic del procés de substitució lingüística", dins *Dret lingüístic: Actes del Simposi sobre Dret lingüístic (Barcelona, setembre de 1987)*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 1989. Pàgs.59-73.